כיצד הוא עושה א אוחז את הבזך בראש אצבעותיו ויש אומרים בשיניו [א] ומעלה בגודלו עד שמגעת לבין אצילי ידיו ב וחוזר ומחזירה לתוך חפניו ג וצוברה א)כדי שיהא עשנה שוהה לבוא ויש אומרים מפזרה כדי שיהא עשנה ממהרת לבוא וזו ב)היא עבודה קשה שבמקדש זו היא ותו לא והא איכא מליקה והא איכא קמיצה אלא זו היא עבודה קשה מעבודות קשות שבמקדש שמע מינה חופן וחוזר וחופן שמע מינה איבעיא להו שחט ומת מה הוא שיכנס אחר בדמו מי אמרינן 1בפר ואפילו בדמו של פר או דילמא בפר ולא בדמו של פר רבי חנינא אומר ג)בפר ולא בדמו של פר וריש לקיש אמר ד בפר ואפילו בדמו של פר רבי אמי אמר בפר ולא בדמו של פר רבי ד)יצחק אמר בפר ואפילו בדמו של פר איתיביה רבי אמי לרבי יצחק נפחא ה)נמנין ה ומושכין ידיהן ממנו עד שישחט ואם איתא עד שיזרוק מיבעי ליה (א) שני התם דכתיב 2מהיות דשה מחיותה דשה מתיב מר זוטרא ו) ו אין פודין לא בעגל ולא בחיה ולא בשחוטה ולא בטריפה ולא בכלאים ולא בכוי אלא בשה שאני התם דיליף 3שה שה מפסח ז)אי מה להלן זכר תם ובן שנה אף כאן זכר תם ובן שנה ת"ל 3תפדה תפדה ריבה אי תפדה תפדה ריבה אפילו כולהו נמי אם כן שה מאי אהני ליה

איתיביה

כיצד הוא עושה. חפינה שניה שנפנים מן הבזך לתוך חפניו אוחז את ראש הבזך בראשי אצבעותיו לאחר שהניח את המחתה בארץ וידה של בזך כלפי בין זרועותיו ומעלה בשני גודליו ומושך את ידה בגודליו לצד גופו מעט מעט עד שמגיע ראש ידה לבין אצילי ידיו וראש הבזך מגיע לגובה פס ידו וחוזר ומחזירה דרך צדה לתוך חפניו וצוברה על הגחלים: **נימנין.** על הפסח מי שרוצה לימנות ומושך ידיו ממנו מי שרוצה לימשך עד שישחט: **ואם איתא.** דלאחר שחיטה נמי קרינן ביה על השה עד שיזרק מיבעיא ליה: **ואם ימעט הבית.** אם בעו מנויין להימעט ולמשוך את ידיהם: **מהיות משה.** בעוד שהווייתו קיימת יתמעטו ולא משישחט: **אין פודין.** פטר חמור: **לא בעגל ולא בחיה.** דשה כתיב: **ולא.** בשה שחוטה: **ולא בכלאים.** דעז ורחל ואע"ג דמשני לצדדיו הוא שה: **ולא בכוי.** דתיש וצבייה. קתני מיהת ולא בשחוטה אלמא שחוטה לאו שה הוא:

והוציא

והאיכא קמיצה. ומה שמקשה ר"י דבפ' קמא דמנחות (דף יא.) אמרינן גבי מנחת מאפה ומחבת ומרחשת זו היא עבודה קשה שבמקדש ובפרק כל המנחות באות מצה (שם דף נד.) אמרינן אין לך שקשה לקמיצה יותר ממנחת חוטא נראה לי דהנך ג' דקא חשיב הכא עבודות קשות הם לכהן לעשות שיש בהן צער מליקה למלוק בצפורנו לחתוך המפרקת וכן קמיצה דמנחת מאפה שיש לו צער לכהן למחוק בגודלו מלמעלה ובאצבע קטנה מלמטה ולהשוות דבר קשה וכן בחפינה כדמפרש שנוטל הבזך בשיניו ועוד מפרש לקמן שהיה צריך ליזהר מאד שלא יכוה מחום הגחלים אבל גבי מנחת חוטא לא קאמר אין לך עבודה קשה יותר ממנחת חוטא אלא קשה לקמיצה קאמר לפי שאין מגובלת אין יכול להשוות בשעת קמיצה אבל צער אין לו:

שאני התם דיליף שה שה מפסח. מכאן יש לדקדק דהא דקאמר רבא במרובה (ב"ק דף עז:) זה בנה אב כל מקום שנאמר שה אינו אלא להוציא את הכלאים היינו שה [דפסח] כדאמרינן הכא דילפינן מיניה שה דפטר חמור ובמרובה מסקינן דבנין אב דרבא לפטר חמור איצטריך וכדתנן אין פודין לא בעגל וכו' ולא כמו שפירש"י בפרק אותו ואת בנו (חולין דף עח:) דבנין אב דרבא משה כשבים ושה עזים עד שיהא אביו ואמו שניהם כשבים או שניהם עזים ועוד קשה לפירושו מההיא דמרובה גופה דפריך התם ולרבי אלעזר דמתיר בכלאים מפני שהוא שה בנין אב דרבא למאי אתא ומשני לטמא שנולד מן הטהור ועיבורו מן הטמא ולא כרבי יהושע דאי רבי יהושע משה כשבים ושה עזים נפקא שמע מינה דבנין אב דרבא לא הוי משה כשבים ושה עזים על כן נראה כמו שפירשתי דמשה דפסח נפקא אבל תימה דרבא קרי ליה בנין אב ובן בג בג פ"ק דבכורות (דף יב.) קרי ליה גזירה שוה דקאמר נאמר כאן שה ונאמר להלן שה מה להלן פרט לכל השמות הללו וכו' ועוד מאי שנא דנקט רבא להוציא כלאים טפי מטריפה ושחוטה ועוד דאותו ואת בנו דכתיב ביה שה למעט טריפה כמו שהיינו ממעטי' כלאים אי לאו דכתיב או שה לרבות הכלאים כדאיתא בפ' אותו ואת בנו ובמרובה אלמה תנן ח) אותו ואת בנו נוהג בטריפה ואפילו ר"ש לא פטר בטריפה אלא משום דשחיטה שאינה ראויה לא שמה שחיטה אבל ממשמעות שה לא פטר לא באותו ואת בנו ולא בתשלומי ד' וה' וכן רבי יוחנן ט) אמאי מחייב בד' וה' מוכר את הטריפה ועוד רבי אלעזר דמתיר בכלאים לפדות ומוקי בנין אב דרבא לטמא שנולד מן הטהור מנא ליה דאין פודין בשחוטה וטריפה ועוד כי פריך במרובה לרבי אלעזר בנין אב דרבא ל"ל לימא דאיצטריך למעוטי שחוטה וטריפה וליכא למימר דהני בלא בנין אב נפקא ממשמעותא דשה דהני לאו שה ניהו דהאמר בשמעתא דפר שחוט נמי מיקרי פר וי"ל דבנין אב דרבא וגזירה שוה לאו חדא מלתא היא אלא דתרוייהו נפקי מפסח דכתיב י) שה תמים זכר בן שנה יהיה לכם מן הכבשים ומן העזים תקחו והשתא בנין אב דרבא נפיק מיתורא דמן הכבשים ומן העזים דמשמע עד שיהא אביו כבש ואמו כבשה דלא הוה מסתבר למעוטי כלאים מגזירה שוה דהוה שרינן לה כרבי אלעזר אי לאו משום בנין אב מפני שהוא שה והוה מרבינן ליה מתפדה תפדה ריבה ואע"ג דטריפה ושחוטה מיקרו שה ולא מרבינן להו כלאים מסתבר להו לרבויי אבל מבנין אב דמן הכבשים ממעיט שפיר דלגופיה דפסח לא איצטריך דמשאר קדשים נפקא דממעטינן בהו כלאים משור או כשב או עז ואע"ג דהאי קרא דמן הכבשים במצרים נאמר ועדיין לא נאמרו קדשים מ"מ בתר דנכתבו קדשים לא איצטריך למיכתב להאי קרא אלא זה בנה אב שכתב שה וכתב אלו מן הכבשים כל מקום שנאמר שה אינו אלא להוציא הכלאים ואם תאמר תמים דכתיב בהאי קרא למה לי תיתי משאר קדשים נראה לי דאיצטריך לכדדרשינן בפרק שני דזבחים (דף כה:) הגורס אוזן הפר ואחר כך קיבל דמו פסול שנאמר ולקח מדם הפר הפר שהיה כבר אין לי אלא קדשי קדשים קדשים קלים מניין דכתיב זכר תמים בן שנה יהיה לכם שיהו כל הוויותיו תם ובן שנה ואף על גב דפריך עלה מכל הזבחים שנשתייר בהם כזית חלב זורק הדם אלמא לא בעינן שלם בשעת זריקה ומשני תרגמא אבן שנה נהי דכל הוויותיו לא בעינן שיהא תם בשעת קבלה מיהו גמר מיניה דילמד סתום מן המפורש כיון דגלי לן בפר דבעינן שיהא תם בשעת קבלה והשתא ניחא לרבי אלעזר אע"ג דשרי בכלאים ולא מוקי בנין אב לפטר חמור אסר באחריני מגזירה שוה והא דקאמר התם נאמר כאן שה ונאמר להלן שה מה להלן פרט לכל השמות הללו לאו דווקא דכלאים לא מגזירה שוה נפקא אלא מבנין אב אלא ניחא ליה לכלול כולם יחד דהא עגל וחיה נמי לא נפקי מגזירה שוה אלא ממשמעות דשה וניחא נמי הא דאותו ואת בנו נוהג בטריפה וכן תשלומי ד' וה' דבנין אב לא הוי אלא מכלאים וא"ת מכל מקום ליתי בגזירה שוה דשה שה כדילפינן פדיון פטר חמור יש לומר דשה דידהו לא מופנה לגזירה שוה ותימה דקא דייק במרובה בנין אב דרבא למה לי אי לקדשים בהדיא כתב בהו ומשמע דאי לא הוה כתב בהו בהדיא אלא ילפינן בנין אב דרבא הוה ניחא ליה ואמאי הא אי לא כתב בקדשים אז לא היה מיותר מן הכבשים ומן העזים דהוה צריך למעוטי כלאים בגופיה ואומר ר' יצחק דדרך הגמרא להקשות כן לפי מה שלא פירש רבא בבנין אב שלו וה"ק אי לקדשים ותימה דמן הכבשים ומן העזים מיותר בלא מילף מקדשים אלא מקרא אחריני אפילו אי אמרינן הכי לא ניחא דהא בהדיא כתב בהו וכי האי גוונא איכא בכתובות בפרק נערה (כתובות דף מו:) ובריש מסכת קידושין (דף ג:) גבי כסף קידושיה מנלן דאבוה הוה אי מבושת ופגם ואף על גב דבושת ופגם גופייהו לא קי"ל בכתובות בפרק אלו נערות (כתובות דף מ: ושם) דאבוה הוו אלא מקדושין דאי בעי מסר לה למנוול ומוכה שחין אלא לרווחא קאמר גמרא אפילו את"ל דבושת ופגם מקרא אחרינא נפקא לא מצי למילף כסף קידושיה מהתם דמה להנך שכן אבוה שייך בגווייהו מיהו יש פירושים הרבה לשם ואין להאריך כאן בזה ולא ידענא מאי קשה מההיא דמרובה דאפילו אי לא מייתר מן הכבשים אלא משום דגמרינן מקדשים ניחא הא דקאמר אי לקדשים אי לא הוה כתב בהדיא בהו הוה אמרינן נהי דאיצטריך מן הכבשים לגופיה קדשים גמרינן שפיר מהכא דקדשים מקדשים גמרינן בהיקשא דזאת התורה לעולה וגו' וא"ת מאי קמיבעיא ליה בפ"ק דבכורות (דף יב.) לרבנן דאסרי בכלאים מהו לפדות בנדמה והא כלאים לא ממעטינן מגזירה שוה אלא מבנין אב ואם כן נדמה מהיכא תיתי וי"ל כיון דכלאים הוה מיסתבר לרבויי מתפדה ואתא בנין אב למעוטי מהשתא נמעט נמי נדמה מגזירה שוה ונימא דג"ש דווקא ולא נרבייה מתפדה תפדה:

איתיביה

עין משפט נר מצוה

כד א ב ג מיי' פ"ד מהל' עבודת יוה"כ הלכה א:

כה ד מיי' שם פ"ה הלכה יג:

כו ה מיי' פ"ב מהלכות קרבן פסח הלכה יד:

כז ו מיי' פי"ב מהלכות בכורים הלכה ח [טוש"ע י"ד סימן שכא סעיף ב]:

מוסף רש"י

הובא בסוף המסכת

רבינו חננאל

ת"ש כיצד הוא עושה אוחז הכף בראשי אצבעותיו ויש אומרים בשיניו ומערה בגודלין, עד שמעלה לבין אצילי ידיו, וחוזר ומרכינה, ומערה לחפניו וצוברה על גחלי המחתה, כדי שתהא מעובה על הגחלים שיהא עשנה שוהה לעלות. ויש אומרים מפזרה כדי שיהא עשנה ממהרת לבוא, וזו היא מעבודות קשות שבמקדש. ואסיקנא ש"מ חופן בחוץ חוזר וחופן בפנים ש"מ. שחט ומת מהו שיכנס אחר בדם זה הפר, פליגי בה ר' חנינה וריש לקיש, ור' אמי ור' יצחק נפחא. ומותבינן למאן דאמר בפר ואפילו בדמו של פר, הא דתנן בפסח מנין ומושכין ידיהם ממנו עד שישחוט. ואם (ה)דמו כמותו עד שיזרק הדם היה לומר. ודחינן שאני התם משה דדרשינן ביה מחיותיה דשה. תוב מותבינן הא דתנן אין פודין פטר חמור לא בעגל כו'. ופשוטה היא.

תוס' ישנים

שחט ומת כו'. וה"ה נמי שחט ונטמא אלא מילתא אגב אורחיה קמ"ל דחטאת שמתו בעליה דציבור היא ולא למיתה אזלא כדלקמן, ועוד כיון שהראשון חי והקרבן משלו כדפירשנו לעיל [יב, ב ד"ה שני] היינו (משלו) [כשלו] שאינו אלא שלוחו של ראשון ופר עצמו קרינא ביה. **עד שיזרק מיבעי ליה.** ור' שמעון קתני התם עד שיזרק, ומיהו פריך ליה מדרבנן עד שיזרק מיבעי ליה אלא ש"מ למהיות משה עד שעת שחיטה קרוי שה. ומשני שאני התם דכתיב מהיות משה, מחיותה דשה, ור"ש אומר עד שיזרק דריש מהווייתה דשה. אבל הקונטרס שהביא בהך פירקא על השה לא דק דמיניה לא משני הכא (מיירי) [מידי] דתכוסו על השה מישתעי בהמנאה ולא במשיכה ובההוא מודו כ"ע דתלי בשחיטה דכתיב במכסת (והרי) [והדר] תכוסו, אבל ממשיכה פריך הכא דמהיות משה משמע ליה משיכה כדדרשינן בפרק האשה [פסחים פט, א], אבל תכוסו פשיטא ליה לתלמודא דהוי עד שעת שחיטה מדכתיב במכסת והדר תכוסו ולהכי לא פריך מיניה. **שאני התם דיליף שה שה מפסח.** תימה על הא דאמרינן בב"ק פרק מרובה [עז, ב] אמר רבא זה בנה אב כל מקום שנאמר שה אינו אלא להוציא את הכלאים, ומפרש רבינו דהיינו שה של פסח דכתיב שה תמים זכר מן הכבשים ומן העזים, כלומר שאינו כלאים ומיותר הוא האי שה מדכתיב מן הכבשים ומן העזים דלגופיה הוא למעט הכלאים לא איצטריך דילפינן ליה משאר קדשים דממעטי בהו כלאים בפרק מרובה מאו, והשתא קשה ל"ל בנין אב דרבא, מהך ג"ש דשה שה מפסח נפקא וג"ש זו בן בג בג קאמר לה בפ"ק דבכורות [יב, א], ועוד אמאי קאמר רבא להוציא את הכלאים ולא קאמר כל השמות הללו דעגל חיה שחוטה וטריפה, ועוד רבי אלעזר שמתיר בכלאים אמאי לא שרי בכל אחרים דשה שחוט מיקרי שה כדאמרינן הכא דכ"ע בעור ובשר ופרש הוי פר גמור וה"ה שה, ובבהמה המקשה [חולין עד, ב] גבי מהו לפדות בבן פקועה פשיטא [ליה] דאין פודין לפי שהוא כשחוט וכבשרא בדיקולא (וילפינן) [דילפינן] שה שה מפסח, ועוד כי פריך תלמודא בפרק מרובה לר"א בנין אב דרבא למאי הלכתא [לימא] דאתא למעט האחרים לבד מכלאים, ועוד בכל מקום שיש (שם) [שה] כגון גבי אותו ואת בנו וגבי תשלומי [ד' וה' אמאי] לא נתמעט טריפה כי היכי דממעטינן כלאים במרובה ואמאי מחייב רבי יוחנן התם בטביחה דטריפה, וכן גבי אותו ואת בנו [אמאי מחייבין] בטריפה לרבנן דר"ש. על כן נראה לרבינו דתרווייהו צריכי שפיר ג"ש זו ובנין אב דרבא, דמגזירה שוה

תוס' ישנים (המשך)

נפקא לן דאין פודין לא בעגל ולא בחיה ושחוטה טרפה וכו', אבל כלאים לא נפקא לן מהתם דאין פודין דתפדה תפדה ריבה כדאמרינן הכא גבי תם זכר ובן שנה ולכך צריך בנין אב דרבא למעוטי כלאים, וטעמא דר"א דמרבי כלאים היינו משום דאית ליה תפדה תפדה ומג"ש למעט האחרים ויש לו טעם בכך, ובנין אב דרבא מוקי ליה ר"א במרובה לנולד מן הטהור ועיבורו מן הטמא ודלא כר' יהושע, והא דלא ממעטינן טריפה גבי תשלומי ארבעה וחמשה ואותו ואת בנו, משום דאינו מופנה כמו שה דגבי פדיון פטר [חמור]. וא"ת למאי דפרישית דשה מבנין אב דרבא היינו שה דפסח דלא צריך לגופיה דהא מיעט כלאים גבי קדשים, א"כ מאי האי דקאמר בפרק מרובה ואלא הא דאמר רבא זה בנה אב כו' למאי הלכתא אי לקדשים בהדיא כתיב ביה שור או כשב כו', משמע דאי לא כתיב מיעוט כלאים גבי קדשים הוה ניחא ליה דבנין אב דרבא בא למעט כלאים דקדשים, והא פרישית שלא היה בנין אב דרבא אי לא מייתר משום דכתיב מיעוטא גבי קדשים. ואומר רבינו שכן דר[ך] תלמודא שמקשה כמו שהיה פשוט לו (מבנין) [הבנין] אב ממקום אחר, וקאמר דלקדשים לא איצטריך אפילו היה פשוט לו (דבנין) [הבנין] אב ממקום אחר דכי האי גוונא פריך תלמודא בריש קידושין [ג, ב] וכ"ת נילף מבושת ופגם, פירוש דקדושי קטנה לאביה כמו בושת ופגם מה לבושת ופגם כו' והיכי הוה יליף מבושת ופגם והא לא קיים לן דבושת ופגם לאביה אלא מכח שבידו למוסרה למנוול ומוכה שחין, אלא כך דרך התלמוד להוכיח שאפילו היה לו [לימוד] ממקום אחר שבושת ופגם לאב לא היה יכול ללמוד קידושין מבושת ופגם. מיהו לשם דקדקתי בענין אחר. וא"ת והלא שאר קדשים לא נאמרו עדיין והוצרך לכתוב שה בפסח מצרים, י"ל כי משה מיהא לא הוצרך לכותבו. [ותמים] דכתיב גבי פסח ואע"ג דמשאר קדשים מצינו למילף, איכא למימר דלשום דרשא בעלמא איצטריך. וקשה לרבינו אריה למה לא הוצרך הכתוב לכתוב כלאים ובעל מום גבי פסח, והלא יצא [פסח] מצרים לידון בדבר החדש שהיו בו כמה דבר[ים] שלא היו בפסח דורות, ותירץ לו רבינו דלא שייך כאן דבר החדש כי אם בדבר שהוא חדש כנגד אותן דברים שבאחרים כגון בפרק קמא דיבמות [ז, א] דחשיב דבר החדש מתן בהונות שהוא כנגד מתן דמים ואימורים על גבי מזבח כמו שפירש לשם, ועוד נראה שאין זה קרוי החדש כיון שלא נכתב עדיין פסח של דורות דאדרבה פסח דורות הוי דבר החדש. ואם תאמר למאי (דפריך) [דפרישית] לעיל דלר' אלעזר שמעינן כלאים דמותר מתפדה תפדה ריבה, מאי האי דקאמר בפרק קמא דבכורות איבעיא דר"א בכלאים פרקינן בנדמה מיבעיא, ומאי קשיא כלאים [מרבינן] מתפדה ולא נדמה, י"ל דנדמה פשיטא ליה דלא גרע מכלאים, כן פיר' בבבא קמא.

מסורת הש"ס

א) [לקמן נג:], ב) [לעיל מז: זבחי' סד: מנחות יא.], ג) [מנחות טז.], ד) [צ"ל יצחק נפחא], ה) גיטין כה. פסחים ס: פט., ו) ב"ק עח. ע"ש, ז) בכורות יב. [חולין עד:], ח) [חולין פא:], ט) [ב"ק עז:], י) [שמות יב],

תורה אור השלם

1. בְּזֹאת יָבֹא אַהֲרֹן אֶל הַקֹּדֶשׁ בְּפַר בֶּן בָּקָר לְחַטָּאת וְאַיִל לְעֹלָה: ויקרא טז ג
2. וְאִם יִמְעַט הַבַּיִת מִהְיֹת מִשֶּׂה וְלָקַח הוּא וּשְׁכֵנוֹ הַקָּרֹב אֶל בֵּיתוֹ בְּמִכְסַת נְפָשֹׁת אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ תָּכֹסּוּ עַל הַשֶּׂה: שמות יב ד
3. וְכָל פֶּטֶר חֲמֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה וְאִם לֹא תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ וְכֹל בְּכוֹר אָדָם בְּבָנֶיךָ תִּפְדֶּה: שמות יג יג

הגהות הב"ח

(א) גמ' שאני התם דכתיב:

הגהות הגר"א

[א] גמ' בשיניו ומערה בגודלו לתוך חפניו. כצ"ל ושבנתיים סגור בעגולים (וערמב"ם הלכות עבודת יוה"כ פ"ד הלכה א' ובלח"מ שם):